

8. Розмаинский И. Вклад Х.Ф. Мински в экономическую теорию и основные причины кризисов в позднейиндустриальной денежной экономике / И. Розмаинский // TERRA ECONOMICUS. – 2009. – Том 7. – № 1. – С. 31-42.
9. Stiglitz J. Credit rationing in markets with imperfect information / J. Stiglitz, A. Weiss // American Economic Review. – 1981. – Vol. 71. – № 3. – P. 393-410.
10. Bernanke B. Financial fragility and economic performance / B. Bernanke, M. Gertler // Quarterly Journal of Economics. – 1990. – Vol. 105. – № 1. – P. 87-114.
11. Allen F. Financial fragility, liquidity, and asset prices / F. Allen, D. Gale // Journal of the European Economic Association. – 2004. – Vol. 2. – № 6. – P. 1015-1048.
12. Demiguc-Kunt A. Financial liberalization and financial fragility / A. Demiguc-Kunt, E. Dedtragiche // World Bank Annual Conference on Development Economics. – Washington, 1998.
13. Borio C. Towards an operational framework for financial stability: "fuzzy" measurement and its consequences / C. Borio, M. Drehmann // Working Papers. – 2009. – № 284. – 50 p.

Надійшла 14.03.2010

УДК 504.06:34

Т. П. ГАЛУШКІНА
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
О. В. МАРТИНЮК
Національний університет водного господарства та природокористування

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВКОЛИШНІМ ПРИРОДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ В ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ ВИМІРІ

У статті досліджено основні законодавчо-нормативні передумови та засади формування системи управління навколишнім природним середовищем в територіальному вимірі з метою формування рекомендацій по оптимізації екологічного законодавства.

In the article we explore the main legal and regulatory framework conditions and the formation of environmental management in the territorial dimension to develop recommendations to streamline environmental legislation.

Ключові слова: охорона навколишнього природного середовища, екологічна безпека; політика держави; законодавчо-нормативні передумови; стратегія територіальної екологічної політики; екологічна експертиза; регіональні плани і програми; екологічне управління.

Охорона навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки суспільства і збереження природного середовища життєдіяльності населення є головними умовами стійкого економічного та соціального розвитку України. З цією метою управління в галузі охорони навколишнього середовища полягає у виконанні функцій регулювання, нагляду, прогнозування, планування, інформування, експертизи, досліджень, контролю та інших видів виконавчо-розпорядчої діяльності. Така політика держави спрямована на забезпечення гармонійної взаємодії суспільства і природи, раціонального використання ефективної охорони і вчасного відтворення природних об'єктів. Закріплення цих вимог в екологічному законодавстві визначає правові, економічні та соціальні основи організації і здійснення охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь [1, с. 226].

Під управлінням у галузі охорони навколишнього природного середовища слід розуміти врегульований нормами екологічного права вид діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, спрямований на забезпечення суспільних відносин з використання та охорони об'єктів екологічного права й дотримання державними органами, юридичними та фізичними особами й органами самоврядування встановлених еколого-правових норм.

Це управління здійснюється на засадах, передбачених Конституцією України, Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища", природоресурсними й іншими актами екологічного законодавства, а також законодавства, яким регулюється діяльність органів державного, самоврядного та громадського управління в цілому [2].

Законодавчо-нормативні передумови реалізації СУНС унормовані у системі стандартів ISO 14000. Дослідженню проблеми підвищення ефективності СУНС присвячені роботи Галушкіної Т.П., Данилішина Б.М., Дорогунцова С.І., Кожушка Л.Ф., Лук янихіна В. О., Мельника Л. Г., Михайлика О. Л., Саталкіна Ю. М., Семенова В. Ф., Скрипчука П.М., Хвесика М.А., Шапоренко О.І., Шевчука В.Я. та інших науковців.

Таким, чином, метою даної статті є дослідження основних законодавчо-нормативних передумов та засад формування системи управління навколишнім природним середовищем в територіальному вимірі з метою формування рекомендацій по оптимізації екологічного законодавства.

Екологічне законодавство України є комплексною системою взаємопов'язаних законодавчих актів,

що регулюють правовідносини щодо:

- використання, відтворення, відновлення природних ресурсів, зокрема землі, вод, надр, лісів, атмосферного повітря тваринним світом, рослинним світом (природноресурсові правовідносини);
- охорони навколишнього природного середовища, природних ресурсів і ландшафтів, об'єктів і територій природно-заповідного фонду, екосистем і комплексів, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон і територій, національної екологічної мережі (природоохоронні правовідносини);
- забезпечення екологічної безпеки (природоохоронні правовідносини).

Крім того, законодавством України передбачено наступні інструменти і механізми державного екологічного управління, які необхідно враховувати при розробці та впровадженні стратегії територіальної екологічної політики:

1. Застосування екологічної експертизи [3; 4], оцінки впливу на навколишнє середовище проектів і планованої діяльності [5] та запровадження стратегічної екологічної оцінки секторальних та регіональних планів і програм [6]. Здійснення державної, громадської та інших видів екологічної експертизи для забезпечення екологічної безпеки під час розміщення, проектування і будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів, що впливають чи можуть впливати на стан навколишнього природного середовища є обов'язковим.

2. Врахування вимог на обмеження та заборону певних видів діяльності на територіях природно-заповідного фонду, захисних і охоронних зон [7; 8; 9].

3. Врахування вимог щодо збереження природних територій і об'єктів, які:

- а) представляють еталонні екосистеми;
- б) є середовищами існування видів, що зникають чи перебувають під загрозою зникнення;
- в) є цінними з точки зору біопродуктивності та відтворення біологічного різноманіття [10; 9].

4. Здійснення державного, громадського контролю та прокурорського нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства [4].

5. Дотримання екологічних вимог при плануванні використання природних ресурсів, зокрема, планування заходів щодо відтворення відновних природних ресурсів, запобігання їх виснаженню та запобігання негативному впливу на стан навколишнього природного середовища [4].

6. Дотримання екологічних стандартів і нормативів, а також екологічних вимог до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів [4].

7. Делегування повноважень прийняття рішень і відповідальності за них на місцевий рівень. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» ([4], ст. 59), зокрема, вказує: «Планування, розміщення, забудова і розвиток населених пунктів здійснюються за рішенням місцевих рад з урахуванням екологічної ємкості територій, додержанням вимог охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки».

8. Заохочення застосування кращих наявних технологій і кращих екологічних практик, зокрема, ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій [6].

Існуючі недоліки в законодавстві України відносно обґрунтованого, розумного природокористування та екологічного управління в цілому як в територіальному вимірі, так і в загальнонаціональному, можна було б усунути шляхом реалізації наступного комплексу заходів і дій:

1) налагодження співробітництва в галузі природокористування з міжнародними організаціями та неурядовими структурами;

2) планомірна адаптація національного законодавства згідно з міжнародними вимогами щодо збереження навколишнього природного середовища;

3) декларування та законодавче підкріплення якісно нової екологічної парадигми направленої на усунення архаїчних стереотипів та механізмів управління в галузі природокористування;

4) створення передумов для формування екологічно свідомого індивідууму та громадськості загалом;

5) виокремлення в Державному бюджеті України особливої програми, направленої на активізацію внутрішніх резервів та сприяння проблемним і депресивним регіонам відповідно до стратегічних національних пріоритетів;

6) перегляд повноважень місцевих органів влади щодо розподілу відповідальності та засобів контролю щодо формування, збереження та використання природно-ресурсного потенціалу території.

Перш за все, місцеві органи влади повинні мати відповідні повноваження щодо можливості введення тимчасового мораторію на визначені заходи (застосовування еколого небезпечних технологій) до настання можливості з'ясування або створення законодавчо обґрунтованих обмежень стосовно використання наперед визначеної території задля збереження її природно-ресурсного потенціалу та уникнення негативного антропогенного впливу.

До сфери відповідальності місцевих органів влади також необхідно віднести та законодавчо закріпити:

- дольове фінансування природоохоронних технологій та інших проектів пов'язаних із зниженням

критичного навантаження на стан навколишнього природного середовища території;

- фінансове сприяння та заохочення проведення комплексного екологічного аудиту території на предмет визначення її екологічної ємкості;
- ініціювання та фінансову підтримку розробки Стратегії територіальної екологічної політики на засадах збереження природо-ресурсного потенціалу.

Безумовно, одним із найефективніших організаційно-правових інструментів, що сприятимуть еколого-економічним реформам в територіальному вимірі, повинно стати розширення системи преференцій місцевих органів влади, маються на увазі пільги й додаткові повноваження, що надає центральна влада місцевим органам влади в галузі економіки та фінансів. Здебільшого пов'язані з наданням окремим територіям особливого економічного статусу, створенням спеціальних економічних зон. Преференції можуть охоплювати податкові та митні пільги, пільги щодо землекористування, спрощений візовий режим, особливий режим валютного регулювання, а також передбачати додаткові повноваження місцевих органів влади в галузі інвестиційної та бюджетної політики [11].

При цьому, досить неоднозначною є проблема розподілу прав власності на природні ресурси в межах адміністративно-територіальних одиниць, оскільки природні ресурси, згідно Конституції України, є доступними для всіх. Однак постулат приватної власності нерозривно пов'язаний із поняттями недоторканості та приватного інтересу відносно використання і розпорядження природними ресурсами, що знаходяться в приватній власності. А це, в свою чергу, може іти в розріз інтересам органів місцевої влади і суспільства загалом. Соціальний ефект від охорони навколишнього природного ресурсу прослідкувати важко, зважаючи на його розпорошеність між багатьма суб'єктами і на те, що він не знаходить свого відображення в ринкових цінах. Таким чином, обмеження розподілу прав власності на природні ресурси повинно відбуватися на загальнодержавному рівні. Згідно з Конституцією України (ст. 13) "Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією" [12]. Механізм реалізації прав власності є не досить врегульованим, а це створює умови для недотримання засад збалансованого природокористування і уможливорює корупційні дії відносно природного середовища, які, в свою чергу, важко ідентифікувати через норми цивільного чи кримінального права.

Доведено, що основним етапом здійснення системних змін в законодавчо-нормативному полі як в територіальному вимірі, так і в загальнонаціональному, повинні стати перетворення в безпосередньому процесі законодавства, з метою створення системного правового забезпечення економіки України на шляху інтеграції в світовий еколого-економічний простір. При цьому основний акцент повинен бути сфокусований на законодавчому режимі і процесі переосмислення засад регіоналізації задля створення більш ефективних механізмів регулювання та заохочення процесу збереження навколишнього природного середовища.

Відповідно до вище сказаного, можна зробити висновок про те, що вирішальним фактором в процесі докорінних змін в системі територіального екологічного управління діючій на даний час являється реформування організаційних основ та переосмислення існуючої системи стимулювання суб'єктів господарювання на основі якісно нової парадигми екологічного управління. Оскільки даний напрямок розвинений недостатньо, виникає необхідність не тільки в підвищенні активності щодо розробки програмних дій, а й в збільшенні їх практичної результативності на основі осмислення нових концептуальних підходів до вибору ефективних екологоорієнтованих управлінських рішень [13].

Крім того, неминучість інтеграції України в ЄС ставить перед відповідними органами влади необхідність змін в структурі українського законодавства та його адаптації до стандартів декларованих ЄС, особливо стосовно сталого екологічного управління.

Література

1. Кизима Р.А., Кухарчук В.М., Яковчук В.В. Екологія і екологічне право: навчальний посібник – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 288 с.
2. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Слькін С.В. Екологічне право: Навчальний посібник. – 3-є вид., К.: Центр навчальної літератури. 2006. – 224 с.
3. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995 № 45/95-ВР. // Відомості ВР України. – 1995. – №8. – Ст. 54.
4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.91 р. № 1264-ХІІ. // Відомості ВР України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
5. ДБН А.2.2-1-2003. Проектування. Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд.
6. Розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» від 17.10.2007 р. № 880-р.
7. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ. // Відомості ВР України. – 2002. – № 3-4,

Ст. 27.

8. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР // Відомості ВР України. – 1995. – № 24.– Ст.189.

9. Закон України «Про природно-заповідний фонд» від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ. // Відомості ВР України. – 1992. – № 34, Ст. 502.

10. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 р. № 21. 963-ІV. // Відомості ВР України. – 2003. – № 39, Ст. 350.

11. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. – К.: Знання, – 2007. – 1072 с. 12. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30.

12. Галушкіна Т.П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика). – Одесса: ИПРЭИ НАНУ, 2000. – 280 с.

Надійшла 14.03.2010

УДК 339.01-044.922

Д. С. ДАВЫДОВ

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ И ВЫЗОВЫ ГЛОБАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

У статті розглянуті основні глобальні протиріччя, які з'явилися перед людством при переході від індустріальної до постіндустріальної цивілізації. Проаналізовані головні господарські тенденції розвитку. Наведені висновки стосовно подолання сучасного кризового стану.

In the article the basic global contradictions which have arisen before mankind at transition from Industrial to the Postindustrial civilization are considered. The main economic tendencies of development are analysed. Conclusions concerning to overcoming a modern crisis condition are resulted.

Ключові слова: глобальне господарство, постіндустріальна цивілізація, фінансова економіка, соціальна духовна сфера, сучасні технології.

В конце второго тысячелетия глобальное хозяйство вступило в период серьезных трансформаций. С начала XX века индустриальная цивилизация входит в свою понижательную стадию, а ближе к ее окончанию наблюдается появление зачатков новой, уже седьмой по счету, постиндустриальной мировой цивилизации. Подходит к концу второй и постепенно происходит переход к третьему историческому суперциклу. Данные метаморфозы настолько значительны, что их можно сопоставить по важности с процессами, происходящими при зарождении первых элементов хозяйственной системы человечества. Имеет место колоссальный исторический перелом, затрагивающий все сферы жизнедеятельности общества, и сопровождающийся беспрецедентными глобальными кризисами.

При анализе глобального хозяйства через призму цивилизационного подхода, можно с уверенностью утверждать, что в каждом элементе структуры цивилизации наблюдается множество различных противоречий.

Из-за увеличения численности населения, применения технологий загрязняющих окружающую среду, а также экстенсивного использования природных ресурсов, в последней четверти XX столетия появляются серьезные экологические угрозы, имеющие глобальный масштаб. Эти противоречия проявляются в двух важных обстоятельствах: сильном загрязнении окружающей среды и исчерпаемостью многих, необходимых для человеческой жизнедеятельности ресурсов. К середине XXI века уже будут использованы большинство доступных и рентабельных запасов нефти и природного газа, части цветных металлов и многого другого. В данный момент, уже наблюдается нехватка запасов пресной воды, а также лесов и плодородных почв, вследствие их уничтожения и ограниченности. Поэтому по прогнозам многих жизненно важных ресурсов, при данном уровне потребления и технологии, хватит на несколько десятилетий.

Огромное количество вредных выбросов также приводит к ухудшению состояния окружающей среды. Производство все большего количества продукции для получения новой прибыли (в чем и заключается суть капиталистического способа производства), экстенсивное развитие, непонимание всей сложности природных процессов могут привести к тому, что биосфера приблизилась к потере способности своего естественного воспроизводства. Это может вызвать таяние ледников, изменения климата, вымирание животных, модификацию состава атмосферы, следствием чего может стать уничтожение всего человечества. Чтобы избежать данного сценария, необходимо осуществить рациональную коэволюцию природы и общества. Человечество становится важнейшим фактором, влияющим на состояние биосферы. «И перед ним, перед его мыслью и трудом становится вопрос о перестройке биосферы в интересах свободно мыслящего человечества как единого целого» [1, с. 241], следствием чего будет постепенное появление ноосферной цивилизации, основанной на разуме. По мнению Н. Моисеева: «Для того, чтобы биологический вид Homo Sapiens смог сохранить себя на планете Земля, чтобы сохранить и дальше развивать собственную